

«ԱՐԱՐԱՏ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՀԱՐՑԱԶԻՐՈՅՑԸ

ԴՈԿՏ. ՀՐԱԶ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Ոչ թե պահպանել, այլ ապրիլ մեր մշակոյթը»

Դոկտ. Հրաչ Զիլինկիրեան

Լիբանան տուած իր աշխատանքային այցելութենն օգտուելով, «Արարատ»ը հարցազրոյց մը ունեցաւ Օքսֆորտ համալսարանի դասախօս Դոկտ. Հրաչ Զիլինկիրեանին հետ: Պէտք ունի Դոկտ. Զիլինկիրեանի քննարկումները, վերլուծումները եւ առաջարկները հիմնուած են իր քաղաքական, ընկերաբանական, տնտեսական եւ աստուածաբանական ուսումնասիրութեան վրայ եւ կը բխին իր մտաւորական լայն տեսողաշտէն:

Համալսարանական ուսումը Նիւ Եորք, Լոս Անճելէս եւ Լոնտոն ստացած է, իսկ Հասարակաբանական Գիտութիւններու (sociology) դոկտորական կոչումը Լոնտոնի Տնտեսագիտութեան ու Զաղաքագիտութեան համալսարանէն (London School of Economics & Political Science): Տասը տարի պաշտօնավարած է Գեմարիոս Համալսարանի մէջ եւ 2012-էն ի վեր Օքսֆորտ համալսարանի Արեւելագիտութեան բաժնին մէջ Արեւելքի Քրիստոնէութեան եւ Հայագիտական ուսումնասիրութեան դասախօս մասնագետ է: Ունի բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ եւ յօդուածներ՝ Հայ եկեղեցւոյ, Միջին Արեւելքի հայ համայնքներուն, հա-

րաւային Կովկասի ու Ղարաբաղի հիմնախնդիրներուն եւ վերջին տարիներուն Միջին Արեւելքի տագնապներուն մասին (www.hratch.info): Եղած է Նիւ Եորքի Ս. Ներսէս հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ եւ այժմեական հարցեր արծարծող «Հայ եկեղեցւոյ Լուսամուտ» (Window view of the Armenian Church) ամսագրին համահիմնադիրը եւ գլխաւոր խմբագիրը:

Ունի մենագրութիւններ եւ անլի քան հարիւր յօդուածներ: Դասախօսութիւններ տուած է զանազան համալսարաններու եւ գաղութներու մէջ: Ինքնութեան եւ մշակոյթի վերաբերեալ իր ուսումնասիրութիւններուն մէջ Արեւմտահայ մշակոյթի խնդիրները կարեւոր տեղ կը գրուեն:

Իր կազմակերպչական ապարդիւն առջնորդ, Դոկտ. Զիլինկիրեան անլի քան երեք տասնեակ տարիներ՝ մասնակցած է ու կը շարունակէ խորապէս մասնակցիլ ազգային, մշակութային, եկեղեցական, ուսումնական ու կազմակերպչական կեանքին: Ծաւալուն գործօն ներդրում ունի թէ՛ Անգլիոյ հայկական համայնքային կեանքին մէջ եւ թէ՛ անգլիական ու միջազգային բարեսիրական ծրագիրներու մէջ:

Հարց. - Ինչպէս կը տեսնէք Միջին Արեւելքի հայութեան ապագան:

Պատ.- Միջին Արեւելքի ապագան մտահոգիչ է ընդհանրապէս, իսկ քրիստոնէայ համայնքներու ապագան լուրջ խնդիրներ ունի: Մասնաւորապէս Հայութեան եւ ընդհանրապէս փոքրամասնութիւններուն դիմաց կան երկու հիմնական խնդիրներ՝ ապահովութեան եւ արտագաղթի խնդիրները: Ինչպէս կը տեսնենք Սուրիոյ եւ Իրաքի մէջ ամէնօրեայ կեանքը վտանգի տակ է, ուսկայական մտահոգութիւններ կան եւ անապահովութենէն մղուած մարդիկ կ'արտագաղթեն: Անցնող գոնէ 5 տարուան ընթացքին հազարաւոր մարդիկ գաղթեցին Նաեւ տնտեսական պայմաններու բերմամբ: Ապահովութեան հարցը միայն ֆիզիքական իմաստով չէ, այլ երկարամտայ լուրջ տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային ապահովութեան խնդիրներ կան: Լուծումներու մեծ մասը կայիտալ է տարածաշրջանի եւ այս երկիրներուն մէջ դրսեւորուող քաղաքականութենէն, որ մեր ազգային ծիրէն դուրս է, եւ հետեւաբար մենք կայիտալ ենք Նաեւ այդ իրականութենէն: Առաջին հերթին ներկայ իրավիճակին մտահոգութիւններն են, բայց եթէ ապագային Նայիք, յառաջիկայ քսան կամ երեսուն տարիները դժբախտաբար դարձէ մտահոգի մտայնութիւն մը կը ներկայացնեն: Նոյնիսկ եթէ վաղը խնդիրները լուծուին, տասնեակ տարիներ պիտի տեսնէ օրինակ՝ Հայէպի մէջ վերականգնել ինչ որ քանդուած է եւ հաւանաբար կարելի պիտի չըլլայ լման իմաստով վերականգնել ինչ որ կորսուցանցինք. ոչ թէ միայն կառոյցներու իմաստով այլ մասնաւոր մարդու իմաստով: Փլած շէքերը կարելի է կանգնել, բայց ինչ որ մարդոց մէջէն խլուած է այդ մէկը թերեւս վերադառնալի չէ: Այսօր մարդասիրական օգնութենէն եւ ապահովական միջոցներու հայթայթումէն անդին պէտք է ղեկավարութիւնը սկսի մտածել եւ ծրագրել, թէ որքանով պիտի կրնայ վերականգնել սուրիահայութեան հաւաքական կեանքը, ուրկէ եւ ինչպէս պէտք է սկսիլ, եւ այլ: Այսինքն պէտք է հիմնականը սկսիլ ծրագրել «զերօ օրուան» համար՝ այն օրը երբ պատերազմը եւ հիմնախնդիրը քաղաքական լուծում պիտի ստանայ: Անշուշտ ասիկա լուրջ ղեկավարութեան հարց է, նոյնիսկ եթէ նիւթական միջոցները ձեռք ձգենք պէտք է մտածենք թէ ինչն է որ պիտի վերականգնենք եւ ինչպէս պէտք է ծրագրենք գալիք հինգ-տաս տարիներու համար, ինչ կրնանք ընել այնտեղ եւ ինչ նոր պայմաններու տակ մենք զմեզ պիտի գտնենք: Այս ղեկավար մտածողութեան գործընթացքին մէջ կարեւորագոյն մասը պէտք է ըլլայ համայնքի անդամներուն մասնակցութիւնը իրենց կեանքին վրայ ազդեցութիւն ունեցող բոլոր ծրագիրներուն մշակման եւ քաղաքականութիւն ճշդելու գործօնին մէջ:

առանցքը: Այս հարցը որոշադրիչ հարց է, որուն շուրջ պէտք է համախմբել հայութեան տարբեր մակարդակի մարդիկ եւ ոչ թէ միայն մեր կառոյցներուն մէջ գործող մարդիկ, որոնք գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար այս կամ այն հաստատութեան ներ շահեր կը հետապնդեն: Այսօր սակայն այդ մէկը չունինք ոչ Հայաստանի ոչ ալ Սփիւռքի մէջ: Ինչ կը վերաբերի Սփիւռքին, Հայաստանի անկախացումով մենք ունեցանք վերականգնուած պետականութիւն, անկախ Հայաստան բայց կարծեք Սփիւռքը տակաւին պատրաստ չէր այդ իրականութեան: Մեր կուսակցութիւնները իրենց քարոզչութեան մէջ միշտ խօսած են ազատ անկախ Հայաստանի մասին, պետականութեան մասին, բայց հիմա որ իրականութիւն դարձած է, մենք ազգովին արդեօք պատրաստ էինք անոր կերտման ու զօրացման բոլոր անհրաժեշտ պայմանները հայթայթել: Հարց պէտք է տանք Նաեւ թէ այդ անկախութիւնը ինչ անդրադարձ ունեցաւ մեր Սփիւռքեան կեանքին վրայ, այս հարցը միւս կողմէն կրնանք քննարկել ու լուծել: Այսօր ի տարբերութիւն անցեալին, պէտք է Նայիք որ ինչ փոխուեցաւ սփիւռքեան կեանքին մէջ եւ ինչ պէտք է ըլլայ մեր քաղաքականութիւնը տուեալ երկրին կամ տարածաշրջանին մէջ, ուր կ'ապրինք: Այստեղ կուգան մատնանշել ուրիշ կետ մը, Հայաստանի անկախացումէն ետք Սփիւռքը իր բոլոր նիւթական կարելիութիւնները դրաւ ի նպաստ Հայաստանին, որով հետեւ ինչպէս գիտենք Հայաստանը իբրեւ երկիր շատ անլի լայն կարիքներ ունի, եւ Սփիւռքը այսօր իր նիւթական բոլոր միջոցները ի գործ դրած է Հայաստանի եւ Արցախի օժանդակութեան, բայց այս բոլորը եղան ի գին Սփիւռքի կառոյցներու տկարացման (դպրոց, մշակոյթ, եւ.ն.): Հայաստանի անկախացումը տնտեսապէս ազդեց Սփիւռքին վրայ: Յստակ է որ Սփիւռքը նման իրականութեան մը համար ոչ պատրաստուած էր, ոչ ալ կրնայ իր համայնքային ու կազմակերպչական կեանքը վերատեսուելու ենթարկել նոր իրականութիւններու լոյսին տակ:

Երկրորդ հարցը փոփոխուող յարաբերութիւններն են, օրինակ Սփիւռքի կազմակերպութիւններ շատ զգոյշ եւ վերապահ են Հայաստանի մէջ կատարուող խնդիրներուն նկատմամբ, որովհետեւ նոյն խնդիրները Նաեւ առկա են Սփիւռքի մէջ: Եթէ Հայաստանի մէջ փտածութիւն կայ, նոյնը Սփիւռքի մէջ կայ: Մենք այսօր պէտք է ժողովրդավարութիւնը եւ թափանցիկութիւնը ներառենք մեր կուսակցութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն մէջ, որպէսզի կարենանք ներգրաւել մեր մասնագիտացած եւ արհեստավարժ նոր սերունդը, այլապէս դժուարութիւն պիտի ունենանք հեղինակաւոր երիտասարդներ ունենալ մեր կուսակցական շարքերուն եւ հայկական կազմակերպութիւններուն մէջ:

Հարց.- Մեր ընդհանուր համակարգին մէջ ինչպիսի բարեփոխումներու եւ բարեկարգումներու կարիքը ունիք:

Պատ.- Ընդհանուր առմամբ բարեփոխումները եւ բարեկարգումները անհրաժեշտ են, բայց որպէսզի կարենանք մենք զմեզ բարեկարգել Նայի պէտք է գիտնանք եւ ճշդենք թէ ո՞ր են, ի՞նչ պահանջներ ունինք եւ ո՞ր կ'ուզենք երթալ: Առաջին հերթին իւրաքանչիւր կառոյց կամ կազմակերպութիւն, որ կը ձգտի բարեփոխումներ կամ բարեկարգումներ իրագործել Նայի պէտք է ինքնաճանաչման, ինքնագնահատման գործընթաց մը ստեղծել, ճշդելու եւ անլի յստակացնելու համար թէ ինչն է որ պէտք է փոխուի ու բարելաւուի: Ամենակարեւոր առաջին քայլը կը սկսի երբ ղեկավարութիւնը կ'անդրադառնայ եւ կ'ընդունի որ իրենց ղեկավարած կազմակերպութիւնը բարեփոխումներու անհրաժեշտութիւնը ունի:

Սփիւռքի գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւնները այս հարցին հետ անմիջականօրէն կապուած են: Հիմնական հարցը, որ իւրաքանչիւր կազմակերպութիւն կամ կուսակցութիւն պէտք է հարցնել եւ ճշդ սա է.- 21-րդ դարուն իր առաքելութիւնը ի՞նչ է, կառոյցներու առաքելութիւն պէտք է վերախոսակցանքը: 100 տարի առաջ ստեղծուած կանոնները չենք կրնար նոյն ձեւով, նոյն մտածողութեամբ շարունակել: Ուրեմն պէտք է հանրութեան համար ճշդել եւ յստակացնել առաքելութիւնը, որմէ ետք կը ճշդուի գործընթացը, որ պիտի կենսագործէ այդ առաքելութիւնը:

Հարց.- Ի՞նչ միջոցներով հասնիլ նպատակին:

Առաջին հերթին պէտք է գծես ուղղութիւնը եւ առաքելութիւնը ու որոշես ճիշդ հասցէին հասնելու քու մեկնարկը, այսինքն ճշդես այն ճանապարհը, որ քու նպատակիդ իրագործ-

ման պիտի առաջնորդէ, կարենաս հասնիլ այնտեղ ուր քու ունեցած հեռանկարդ իրականութեան կը հասնի: Անշուշտ Սփիւռքի մէջ ունինք եւ ունեցած ենք մեր առաքելութիւնը, սակայն կը մնայ մեզի յստակացնել մեր ուղղութիւնը: Նման գործընթացի մը շարունակութեան համար կարեւոր է մարդու մէջ: Այստեղ պէտք է ներգրաւել արհեստավարժ նոր սերունդը, որոնք մասնագիտական զանազան մարդերու մէջ ունին լայն հնարաւորութիւններ եւ փորձառութիւններ: Իրենց գիտելիքները եւ փորձառութիւնները օգտագործելով եւ ստեղծելով նիւթական պայմաններ վստահաբար նման գործընթաց մը կարելի կը դարձնէ:

Հարց.- Մեր լեզուն, արեւմտահայերէնը պահպանելու համար մեզի հարկաւոր է գտնել լուծումներ, ի՞նչ կը մտածէք այդ մասին:

Պատ.- Իբրոք՝ արեւմտահայերէնի կենսունակութեան հարցը այսօր լուրջ խնդիր է յստակապէս Սփիւռքի հայախօս գաղութներուն տեղ ունին: Ինչպէս Լիբանան, Սուրիա, եւ ընդհանրապէս Միջին Արեւելք: Նման հարցեր կան անշուշտ Սփիւռքի ամբողջ տարածքին, բայց Միջին Արեւելքը իւրայատուկ տեղ ունի եւ իր այդ մտահոգութիւններն ու մարտահրաւերները առանց քայլերու չենք կրնալ անցնել: Օրինակ՝ սուրիահայութեան կրած վնասներն ու անոնց հետեւանքները լուրջ նշանակութիւն ունին արեւմտահայերէնի ապագային վրայ: Արեւմտահայերէնի կենսունակութեան հարցերուն շուրջ վերջերս Օքսֆորտի մէջ գիտաժողով մը կազմակերպած էինք, ուր քննարկուեցան 21-րդ դարու պարտադրուած ու կամայ թէ անկամայ ստեղծուած քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական իրականութիւնները, որոնք ազդեցութիւն ունին արեւմտահայերէնի ապագային վրայ:

21-րդ դարուն մեր ուշադրութեան կեդրոնը պէտք է դարձնենք անլի լայն իմաստով արեւմտահայ մշակոյթի կենսունակութեան հարցը եւ ոչ թէ միայն ուսուցիչներու պատրաստութիւնը, դասագիրքերու հարցը եւ կամ դպրոցներու իրավիճակը: Անոնք անշուշտ անհրաժեշտ են, բայց պէտք է մշակոյթի լայն շրջագիծին մէջ դիտուին:

Մշակոյթը հասկացողութիւնը բաւական բարդ է: Մշակոյթը ոգիի, մտածողութեան, արուեստներու, ապրելակերպի եւ շատ ուրիշ հասարակական, պատմական եւ այժմեական գործօններու իրաւորումն է, որուն մէջ լեզուն ունի կարեւոր տեղ: Այսօր հիմնական մարտահրաւերը պէտք է ըլլայ ինչպէս արեւմտահայ մշակոյթը ապրիլ եւ զարգանք: Առաջին հերթին մեր մտաւորական ու ղեկավար տարիին կարգախօսը ոչ թէ «պահպանման» մասին պէտք է ըլլայ, այլ մեր մշակոյթը ԱՊՐԵՆԸՄ մասին: Լեզուն կամ մշակոյթը պէտք է ապրուի մեր հաւաքական եւ անհատական կեանքին մէջ: Կը խօսինք «հայապահպանման» մասին, բայց հասարակաց հասկացողութիւն մը չունինք թէ ինչն է որ պիտի պահպանենք: Արուեստի եւ մշակոյթի գիտութիւններու տեսանկիւնէն դիտուել «պահպանում» կը նշանակէ թանգարանային գոյութիւն: Մշակութային արժեքներ իրենց «պահուած» ցուցարարներէն դուրս պէտք է հանուին եւ դառնան առօրեայ կեանքի մէջ «շնչող» արժեքներ: Այսինքն պէտք է մեր մշակոյթը ապրիլ եւ զարգանք եւ ոչ թէ մեր մշակոյթին մասին խօսինք ու «պահպանենք»:

Ուրեմն պէտք է յստակացնենք, թէ մեր մշակոյթը ապրելու համար եկող տասը տարիներու ընթացքին ի՞նչ պէտք է ընենք: Ամենակարեւոր խնդիրներէն մէկը մշակոյթ արտադրող եւ ստեղծող մարդոց դերն է, լեզուի պարզապէս՝ արեւմտահայերէնով մտածող եւ ստեղծագործող մտաւորականներու պատրաստութիւնը գալիք տասնամեակներուն համար:

Ձեր վերջին խօսքը «Արարատ»-ի ընթերցողներուն:

Պատ.- «Արարատ» օրաթերթը, ինչպէս որեւէ Սփիւռքի մէջ լոյս տեսնող օրաթերթ գործակալան միջոցն է լեզուն կենսունակ պահելու եւ այն կամուրջն է, որ կը միացնէ մեր մտաւորական աշխարհը եւ ընթերցողը, որոնք կը կամուրջին թերթին միջոցաւ: «Արարատ»-ը շուրջ 80 տարիներ ի վեր այս առաքելութեան մէջ է: Իմ փափաքս եւ առաջարկս է որ «Արարատ»-ի ընթերցողները շարունակեն կարողալ օրաթերթը, եւ իրենց կարգին քաջալերեն իրենց ընտանիքները եւ մասնաւոր նոր սերունդը, որպէսզի օրաթերթը դառնայ իրենց առօրեային մէկ մասնիկը իբր ապրող արտայայտութիւն մեր լեզուին եւ մեր մշակոյթին:

Հարցազրոյցը վարեց՝ Ա.Ե.